

"כיבוש" ארץ ישראל – גנאי או שבח?

המאמר נכתב בכ"ד באייר, תשס"ו. ויש בו עניין לדורות.

מבוא

פרק א - דעת רש"י

פרק ב - דעת הרמב"ן

פרק ג - דעת "אור החיים"

פרק ד - דעת הרמב"ם

פרק ה - דעת הרמ"ק

פרק ו - חיוניות הכיבוש

פרק ז - דעת שו"ת ריב"ש ושו"ת ישועות מלכו

פרק ח - דעת מרן הראי"ה

פרק ט - "המתנחלים" בזמננו

סיכום

מבוא

ראשי השלטון בימינו מכריזים על "התנתקות" או על "התכנסות" (כלומר הוצאת אוכלוסיות יהודיות משטחי ארץ ישראל, כדי להעביר את אדמותיהם לידי נכרים). תירוץ בפיהם שהוא כביכול מוסרי, "די לכיבוש!". מלת קסם זו נפוצה בעמנו מאז מלחמת יום הכיפורים (תשל"ג), ולא נשמעה תגובה הולמת מצד מרבית רבני ארץ ישראל. שתיקתם לטענת "די לכיבוש!" גרמה לכך שאפילו יהודים שומרי תורה ומצוות הלכו שולל אחרי דמגוגיה שלילית זו. חלק מהרבנים (ואפילו המפורסמים שבהם) אחזו בשתיקה מחמת פחד מהאשמתם ע"י ערכאות המשפט ב"גזענות". חלק אחר שתקו כי לא למדו היטב את הנושא, וחשבו לתומם שמצוות ארץ ישראל היא רק הדיור בה בלבד, ולא עצם הכיבוש להוציא את ארץ ישראל מידי הנכרים. לכן גם בין ציבור הרבנים המעריצים את שמו של הרב קוק, היו כאלו שלא מחו בכל התוקף כנגד התכניות הכפרניות של "ההתנתקות" ו"ההתכנסות".

אמרו קדמונינו: ”מעט אור דוחה הרבה מן החושך”. יהי מאמר זה מועיל בעזרת ה' לברור נושא זה באופן ברור ומובהק. וכדברי מורנו הרצי”ה זצ”ל, כאשר ביקש לחנך יסוד חשוב, חזר לבארו שוב ושוב ואמר: ”נחזור על הראשונות”¹.

פרק א - דעת רש”י

בשלושה מקומות ציוותה התורה לא לתת לנכרים אחיזה בארץ ישראל²:

[א] ”ושתי את גבולך מים סוף ועד ים פלשתים, וממדבר ועד הנהר. כי אתן בידכם את יושבי הארץ וגרשתמו מפניך. לא תכרות להם ולא לוהיהם ברית. לא ישבו בארצך, פן יחטיאו אותך לי... כי יהיה לך למוקש”³.

[ב] ”כי אתם עוברים את הירדן אל ארץ כנען, והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם... והורשתם את הארץ וישבתם בה, כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה”⁴.

[ג] ”כי יביאך ה' אלוהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה, ונשל גוים רבים מפניך, החתי הגרגשי... החרם תחרים אותם, לא תכרות להם ברית, ולא תחנם. ולא תתחתן בם, בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך. כי יסיר את בנך מאחרי”⁵.

האם האיסור הנ”ל מוסב אך ורק על שבעה עמים (הכנעני, החיתי האמורי וכו'), או גם על כל שאר אומות העולם? פירש ”אור החיים”⁶, שמדובר על כל אומות העולם. יש להביא ראיה לכך מהרמב”ם (הל' עבו”ז פ”י), אשר דן באיסור ”לא תחנם” או ”לא תתחתן בם”, וברור מלשונו שמדובר על כל אומות העולם, ולא רק בשבע האומות הקדמוניות המפורטות במקרא. וכבר הגר”י קאפח⁷ ביאר מדוע הרמב”ם פסק כאן כרשב”י, ”לרבות כל המסירין”⁸.

1. ביטוי חז”ל בבכורות ח ע”א.

2. אלא אם כן הנכרי הוא ”גר תושב” – עיין תנאים לכך בדברי הרמב”ם, הל' עבודה זרה, סוף פ”י.

3. שמות כג, לא-לג.

4. במדבר לג, נא-נג.

5. דברים ז, א-ד.

6. לכמדבר לג, נב.

7. הל' איסורי ביאה, פ”ב, פסקה ב.

8. קידושיו סח ע”ב.

נעיין בציטטה השניה שהבאנו. שם המצוה היא "והורשתם". מבאר רש"י: "והורשתם אותה מיושביה, ואז 'וישבתם בה', תוכלו להתקיים בה. ואם לאו – לא תוכלו להתקיים בה" עכ"ל. רש"י כתב כך פעם נוספת בהמשך: "והורשתם – וגרשתם". רש"י מלמד שעצם המצוה היא הגירוש כשלעצמו; ו-"וישבתם בה" הוא רק הגמול והשכר על שקיימנו את המצוה של הגירוש.

ובאמת דברי רש"י מקורם בספרי⁹, על הפסוק: "כי אתם עוברים את הירדן לבוא לרשת את הארץ... וירשתם אותה וישבתם בה"¹⁰. שם ניסחו חז"ל את דבריהם בלשון זו: "בשכר שתירשו – תשבו". היכולת לשבת בארץ ישראל היא תוצאה ושכר על קיום גוף המצוה של "תירשו" (תגרשו).

רש"י חזר על עמדתו זאת בביאורו לגמרא¹¹. שם מובא, שכאשר גוי מוכר ליהודי שדה או בית, התירו חז"ל לומר לגוי לכתוב את שטר המכר אפילו בשבת, זאת למרות שבדרך כלל אסור ליהודי לבקש מגוי לעשות עבורו מלאכה בשבת. לשון הגמרא: "משום יישוב ארץ ישראל לא גזור רבנן". רש"י מוסיף: "לגרש עכו"ם וליישב ישראל בה". לכאורה תמוהים דבריו: מה הוסיף רש"י על הדברים האמורים בגמרא? אלא שבגמרא משמע שהמצוה היא שהיהודי יתיישב בבית זה או שדה זה. אבל לא כן הוא, אלא (לפי רש"י) עיקר המצוה הוא להוציא את הגוי מבעלותו על הקרקע או הבית. זה מתאים לדבריו בפירושו לתורה הנ"ל.

פרק ב - דעת הרמב"ן

הרמב"ן¹² חולק על רש"י, וסבור ששייכת ישראל בארץ ישראל איננה רק השכר, אלא היא עצמה מצוה לא פחות ממצוות הגירוש. כך הם דבריו בהשגותיו ל"ספר המצוות" לרמב"ם [השגה ד']. הוא קובע שיש שני חלקים למצוה זו: [א] "לא נעזבה [לארצנו] ביד זולתינו מן האומות, או לשממה... הרי נצטוינו בכיבוש בכל הדורות". אחרי שהאריך בזה במשך 28 שורות, עובר לחלק השני, שם דן רק בשמונה שורות, כדלהלן: [ב] "ואומר אני כי המצוה שחכמים מפליגים בה והיא דירת ארץ ישראל, שכל היוצא ממנה ודר בחו"ל יהא בעיניך

9. תחילת פרשת ראה.

10. דברים יא, לא.

11. גיטין ח ע"ב.

12. בפירושו לכמדבר לג. נג.

כעובד ע”ז – הכל הוא ממצות עשה הזה, שנצטוונו לרשת הארץ ולשבת בה. אם כן מצות עשה לדורות מתחייב כל יחיד ממנו ואפילו בזמן הגלות.”

נעיר, שהיו כאלה שהסבירו כי מצוות הכיבוש מוטלת רק על הציבור, שהם ביכולת לקיים כיבוש. אבל אין זה נכון. בכל מקום ומקום שהאדם זורע ונוטע, או מקים לו בית, הוא מציל את הארץ מן השממה. מעשה זה נכלל בתחילת החלק הראשון בדברי הרמב”ן, שהוא: ”והורשתם”. יותר מזה, באותו מקום שהיהודי דר – ממילא הנכרי איננו דר שם, ובזה גם הוציא את המקום ההוא מידי זולתנו. הרי שגם היחיד מקיים – אמנם באופן מצומצם – את מצוות הכיבוש.

פרק ג - דעת ”אור החיים”

על המחלוקת שבין רש”י ורמב”ן, לפיה רש”י סבור שעיקר המצוה הוא לגרש את הנכרים מארץ ישראל, כותב ”אור החיים” (ר’ חיים בן עטר) שהאמת עם רש”י: ”ונראה פשט הכתוב כדברי רש”י, ממה שגמר אומר ’כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה’. ואם הישיבה היא המצוה, היה לו לתלות בעיקר המצוה ולומר: ’כי לכם נתתי את הארץ לשבת בה’.”

גם המהר”ל¹³ מוכיח שבנוסף למצוות הישיבה (כמובא בפסוק נג) יש גם מצוות הגירוש (כמובא בפסוק נב), שם לשון המקרא היא: ”והורשתם את כל יושבי הארץ”, ואם הוא ענין ”ישיבה” בלבד – הרי שהמילים ”כל יושבי” מיותרות.

פרק ד - דעת הרמב”ם

חשיבות גדולה יש בבירור דעתו של הרמב”ם, גדול הפוסקים, בנושא זה. אמנם כמה מהרבנים החשובים ביותר בדורנו סבורים כי לפי הרמב”ם אין שום מצוה מהתורה לכבוש את ארץ ישראל, או אפילו לדור בה, כיון שהרמב”ם לא מנה עניין זה בספרו ”ספר המצוות”. אך לאמיתו של דבר תמוהים דבריהם, שהרי רמב”ם הפליג מאד בשבח דירת ארץ ישראל¹⁴. הוא אסר על הדר בה לצאת ממנה. הוא פוסק שהאשה יכולה לכוף את בעלה

13. גור אריה לבמדבר לג, נא, ד”ה והורשתם.

14. ראה אריכות דבריו בהלכות מלכים, סוף פ”ה.

לעלות לארץ ישראל, או שייתן לה גט. ועוד יותר מעשרים הלכות השייכות ליישוב ארץ ישראל גם בזמן הזה¹⁵.

כנגד אותם הרבנים הסבורים שאין בכך מצוה, יש להעמיד את דברי ה"פתחי תשובה"¹⁶ הכותב: "כל הזמנים שווים לקיום מצוה זו, וכן מבואר מכל הפוסקים ראשונים ואחרונים". כלום לא ידע שהרמב"ם משמיט את אזכורה מ"ספר המצוות"? וכן יש להביא את דברי ה"חזון איש"¹⁷ המסכם "ומצוות ארץ ישראל הוכרעה ע"י הרמב"ם והרמב"ן ושאר פוסקים". כלום הוא לא נזכר מהשמטת הרמב"ם?

אלא ודאי הוא שגם הרמב"ם בדעה שיישוב הארץ הוא מצוה דאורייתא. ולא פירט הרמב"ם את המצוה מפני שהיא נכללת כבר בתוך מצוה אחרת (כדלהלן).

כך מבאר שו"ת אבני נזר¹⁸: כאשר התורה ציוותה "החרם תחרימם"¹⁹ לא היתה מטרתה עצם ההריגה, אלא לאיים עליהם כדי שיעזבו את הארץ ויתנו מקום לעם ישראל לדור בה. אדרבה, יהושע בן נון שלח אגרות לכל שבעת האומות שהרוצה לעזוב את המקום יאפשרו לו זאת. כן הוא שלח אגרות שהרוצה להשלים עם כוחות הכיבוש – כלומר: לקבל על עצמו לקיים שבע מצוות בני נח ולהיות "גר תושב" – יאפשרו לו זאת²⁰. ובכך מצוות "החרם תחרימם" לא היתה מוחלטת. מטרתה היא לתת אפשרות לישראל להתקיים בארץ הקודש (וברוח הדברים הללו כתב רמב"ן, בהשגה ד ל"ספר המצוות"). לכן, לדעת ה"אבני נזר", לא היה רמב"ם זקוק לפרט בנפרד את מצוות יישוב ארץ ישראל, כי היא כבר נכללת במצוות "החרם תחרימם". אם כנים הדברים, הרי מכאן שהרמב"ם מסכים שהמצוה היא בעיקר הכיבוש כשלעצמו, והדירה בארץ היא רק תוצאה מכך.

נ"ל להוסיף רעיון נוסף. במצוות "לא תחנם" (לא לתת לנכרי אחיזה בקרקע ארץ ישראל) כתב הרמב"ם טעם לדבר: "אזהרה שהוזהרנו שלא ישכנו עובדי ע"ז בארצנו כדי שלא נלמד מכפירתם, והוא אומרו יתברך: 'לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך ליי'²¹,²²".

15. אספנו אותן בספרנו דרישת ציון, עמ' 146-150.

16. על שו"ע אהע"ז, סי' עה.

17. אגרות, ח"א, קעה.

18. יו"ד, סי' תנד, ו.

19. דברים כ, יז.

20. ירושלמי שביעית, פ"ו.

21. שמות כג, לג.

22. ספר המצוות. ל"ת נא.

מעשה, אם התורה מזהירה אותנו שלא להשכין נכרים מועטים בינינו, פן נתקלקל ע”י השפעתם, כמה עוד יותר חמור הדבר לדור ביניהם בחו”ל, כאשר אנו קבוצה קטנה מוקפת מליוני נכרים המשפיעים עלינו? זו סברא פשוטה לכל מי שלומד את הכתוב בתורה. נראה לומר שלכן הרמב”ם אשר לא מנה את מצוות הדירה בארץ ישראל למצוה נפרדת: היא כבר נכללת במצוות לא תעשה זו, שנגזר במקום מסויים כקהילה מאוחדת ללא השפעת הנכרים. ולא שהרמב”ם מעצמו הוסיף טעם זה למקרא, אלא שזה מפורש בפסוק עצמו: ”פן יחטיאו אותך לי”.

מעניינים ביותר דברי רמב”ם בסוף אגרתו ”אגרת השמד”²³, המתריעים על כך שמי שנמצא בעיר שאין מעשיה טובים, חייב לצאת משם וללכת לעיר שמעשי אנשיה טובים. שם הוא כותב: ”וכל זה כשהיו שתי עיירות מישראל; אבל אם היה המקום גוים, על אחת כמה וכמה שישראל הנמצא שם חייב לצאת מאותו המקום וללכת למקום טוב. וישתדל לעשות כן, ואע”פ שמביא עצמו בסכנה [בדרכים] עד שיינצל מן המקום הרע שאינו יכול להעמיד בו דתו כראוי, וילך עד שיגיע למקום טוב. וכבר נתפרש ע”י הנביאים שכל הדר בין הכופרים שהוא כמותם. שכן אמר דוד המלך ע”ה ’כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה’ לאמר לך עבוד אלהים אחרים’. הרי שקל דירתו בין הגוים כאילו עובד אלהים אחרים”. בהמשך דבריו מבואר שזה מדובר אפילו כאשר אין הכופרים ההם מכריחים לאדם לעשות כמעשיהם.

לסיכום, ישנו הבדל בין התירוץ שהעלה ה”אבני נזר” לבין דברינו-אנו. לפי ה”אבני נזר” נכללת המצוות ב”החרם תחרימם”, ואילו אנו מבקשים לכלול אותה ב”לא תחונם”. מהו ההבדל בין שני התירוצים? התשובה היא שה”אבני נזר” דן בקיום המצוה אך ורק מבחינת כיבוש הארץ, דהיינו: החלק הראשון של דברי הרמב”ן בהשגתו ל”ספר המצוות”. לשיטתנו, אנו מוסיפים מקור לחיוב המצוה גם בלא קשר לכיבוש, אלא כחלק מדירת ארץ ישראל – כחלקם השני של דברי הרמב”ן דלעיל.

בין כך ובין כך, ברור שהרמב”ם הכליל מצוה זו בספרו על המצוות, והיא מצורפת לעניין אחר השייך לה. צדקו דברי ה”פתחי תשובה” וה”חזון איש”, ולא צדקו החושבים שהרמב”ם השמיט מצוה זו.

לבסוף נוסיף הערה. שתיקת פוסק מלהזכיר נושא מסויים איננה תמיד ראייה לכך שהוא חולק על אלו שהזכירו נושא זה במפורש וקבעו בו דינים. סיבות רבות יכולות להיות לשתיקה. אחת מהן, למשל, היא שקשה להקיף את כל הפרטים שבתורה, במיוחד כאשר בדורו אין

העניין הנידון נוגע למעשה. די להזכיר את העובדה שהשו"ע לא הזכיר את דיני חרישה בשבת, או את האיסור לשקר או לספר לשון הרע? כלום נטעה לחשוב שלדעת השו"ע אין אלו דברים אסורים? אלא ברור שמחמת סיבות שונות עניינים אלו הושמטו. כך נאמר בעניין כיבוש ארץ ישראל: אין שום הוכחה ממה שהפוסקים השמיטו זכרון איזה מצוה.

פרק ה - דעת הרמ"ק

הבאנו לעיל נימוק רציונאלי למצוות גירוש הגוים: כדי שיהא מקום כאן לכל המיליונים של בני עמנו להתרחב ולהתבסס בארצם. יש לזה גם צד בטחוני. זו רק שאלה של זמן מתי יתעוררו לבקש לעצמם זכויות של בעלות ויפעלו להוציא אותנו מהמקום הזה. התשובה על כך: "הן עם לבדד ישכון". אם נהיה לבדד, נצליח בעז"ה לשכון כאן לאורך ימים. נוסף לכך יש גם טעם רוחני ופנימי. לאומות יש תרבות זרה של חומריות ומתירנות. כאשר אין סביבנו השפעות מזיקות, נוכל לשמור על טהרת ארחות חיינו. דבר זה נרמז בדברי רמ"ק בביאורו לזוהר²⁴, והוזכר ע"י ה"חווה מלובלין" בספרו "זאת זכרון"²⁵. וכך ע"י אדמו"ר ר' אלימלך מליזענסק²⁶, וכן ע"י הגאון רי"א חבר²⁷. שבע האומות הינן כנגד שבע המידות הרעות בסיסיות (תאוה, קנאה, גאווה, קמצנות, שנאת הבריות, עצלות, עצבות). מלחמתנו נגד הימצאות האומות בינינו היא כדי לבער מידות רעות מקרבנו.

כל שטח שבכל "רוחב ארצנו עמנואל" מכוון כנגד עניין רוחני מסויים. כן כתב שם הרמ"ק²⁸: "וכמו ששכינה אינה בשלימות בעוד שמקום המקדש אינו בשלימותו ועל מכונו, כן שכינה אינה בשלימות כאשר ארץ ישראל אינה בשלימות גבולה, שהוא מנחל מצרים ועד הנהר הגדול נהר פרת; וישראל שוכנים כל אחד ואחד בחלק המגיע לו כפי גורלו האמתי... ויהיו כולם ממלאים את כולה". הדברים הובאו בספר "חסד לאברהם" לר"א אזולאי²⁹.

כאשר מעיינים במקרא, מוצאים שהתורה מצוה אותנו לכבוש את כל הארץ כולה, ולא להסתפק בכך שנגור באזור מסויים ממנה בלבד. כך ה' הודיע לאברהם: "ונתתי לך ולזרעך

24. אור יקר, ח"ד, עמ' קלד, קמא.

25. פרשת לך לך, ד"ה וכוות עמו.

26. גועם אלימלך, ב"צעטיל קטן" שבסוף ספרו.

27. שיח יצחק, מהד' תש"ס, עמ' קלח.

28. אור יקר, ח"ד, עמ' קנב.

29. מעיין ג, נהר ז. הרעיון נרמז גם בדברי המלבי"ם, בביאורו לבמדבר לג, נג-נד.

אחריך את ארץ מגורריך את כל ארץ כנען לאחוזת עולם, והייתי לכם לאלוהים"³⁰, וכן הוזכר ע"י משה: "זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ותדבר אליהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים, וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם, ונחלו לעולם"³¹. צריך לדייק: מה משמעותה של תוספת המילה "כל" בפסוקים אלו? צריך לבאר, שמילה זו מלמדת אותנו שהחובה היא לכבוש את כל הארץ כולה, מנהר פרת ועד נחל מצרים, ללא שיור כל שהוא.

פרק ו - חיוניות הכיבוש

כאשר הכובש הראשון, יהושע, העביר ישראל את הירדן הוא העמיד בירדן י"ב אבנים לעדות. וחז"ל מוסרים לנו כך: "עודם בירדן, אמר להם יהושע: דעו על מה אתם עוברים את הירדן, על מנת שתורישו את יושבי הארץ מפניכם, שנאמר 'והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם'. אם אתם עושים כן, מוטב. ואם לאו, באים מים ושוטפים אותי ואתכם"³². ומפרש רש"י: "כדכתיב"³³ 'עומדים בתוך הירדן עד תום כל הדבר אשר ציוה ה' את יהושע לדבר אל העם', וזהו הדבר דהכי כתיב במשה"³⁴: 'כי אתם עוברים את הירדן אל ארץ כנען, והורשתם' – כלומר: כשיעברו את הירדן התנה עמהם על מנת להורישם"³⁵. ובאמת נענשו אח"כ ישראל על רפיונם במצוה זו³⁶. גם יהושע עצמו נענש והפסיד עשר שנים מחייו³⁷.

העונש שהתורה פירשה אם אין מקיימים את התנאי הזה הוא: "ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם, והיה אשר תותירו מהם לשכים בעיניכם ולצנינים בצדיכם, וצררו אתכם על הארץ אשר אתם יושבים בה. והיה כאשר דמיתי לעשות להם, אעשה לכם"³⁸.

מפרש שם "אור החיים": "וצררו אתכם – פירוש, לא מלבד שיחזיקו בחלק מהארץ שלא זכיתם בו; אלא גם חלק שזכיתם בו אתם, ויושבים בו, וצררו אתכם על חלק שאתם יושבים

30. בראשית יז, ח.

31. שמות לב, יג.

32. סוטה לד ע"א.

33. יהושע ד, י.

34. במדבר לג, נא.

35. רש"י העתיק את הדברים גם בכיאוורו לבמדבר לג, נא. עיי"ש בהסברו של המהר"ל, גור אריה, ד"ה והורשתם.

36. עיין יהושע כג, טו.

37. במדב"ר כב, ו.

38. במדבר לג. נה-נו.

בו לומר: 'קומו צאו ממנו!' ³⁹. מי איננו רואה כיצד תוכחה זו נתקיימה ממש בימינו, כאשר בעבר רוב העם גינה וביזה מי שהציע תוכנית "טרנספר" לערבים. כעת באה עלינו צרה זאת של ההתקוממות הערבית. מידה כנגד מידה.

מה טעמו של עונש זה? מבאר המהר"ל בספרו "אור חדש" ⁴⁰, כי חוסר הגירוש מראה על חוסר סלידה ממידותיהם ומתכונותיהם של האומות. "אם כן אותם הדברים שהם באומות, שבשביל אותם דברים [מידות רעות ותכונות שפלות] הש"י מאבדם, אם כן הם בישראל יותר ויותר. לכך אמר 'כאשר דמיתי לעשות לאומות, יבוא עליהם [על ישראל] ח"ו'. והבן זה מאוד".

פרק ז - דעת שו"ת ריב"ש ושו"ת ישועות מלכו

מגדולי הפוסקים הראשונים הדגישו את העקרון שהבאנו כאן, כי עיקר המצוה הוא הכיבוש, ולא רק הדיוור. הריב"ש (נפטר בשנת 1407) כתב בספרו ⁴¹ תגובה לאדם שחשב כי בדומה למצוות רכישת שדה או בית בארץ ישראל, כמו כן מותר לעבור על איסורי דרבנן כדי לגור בארץ ישראל. השיב לו הריב"ש: "לא דיבר נכונה בזה. דאדרבה, הקונה שדה מן הכותי היא מצוה גדולה מן העלייה. כי העלייה היא מצוה לשעתה, ולעצמו לבד. לא נתיר בה שבות, בין דמעשה בידים בין דאמירה לכותי במלאכה דאורייתא. אבל יישוב ארץ ישראל אינה מצוה לשעתה אלא מצוה המתקיימת לעולם היא, ומצוה ותועלת היא לכל ישראל, שלא תשתקע ארץ הקדושה ביד טמאים. ואין למדים ממנה לשאר מצוות. וכן כתב זה הרמב"ן ז"ל".

הרי שחילק חילוק גדול: הקונה שדה או בית בארץ ישראל ומוציאם מידי הנכרים, עשה תועלת לכל ישראל כולו, וכן עשה תיקון לדורות, ולא לימי חייו הקצרים בלבד. עוד חידוש נפלא למדנו מדבריו, אשר הגדיר את קניין הבית – "יישוב ארץ ישראל", ולא כן את מצוות העלייה כשלעצמה.

39. וכן כתב המלבי"ם, עיין בדבריו.

40. על הסוגיה במגילה יא, ד"ה רבי חייא.

41. תשובה קא.

נלע”ד מקור לדבריו בדברי חז”ל בספרי⁴², שאמרו: ”שלא תהא ארץ ישראל מטומאה בגלוליהם”. כלומר: אע”פ שכבר ישראל נמצאים תוך גבולות הארץ, אין זאת מספיק כל עוד לא ביערו טומאת העמים מן הארץ.

יש להוסיף להנ”ל את דברי הגאון ר’ יהושע קוטנא⁴³, מגדולי רבני פולין בדורו: ”עיקר המצוה אינו אלא הירושה והישיבה, כאדם העושה בתוך שלו, לכבוש את ארץ ישראל תחת ירושתנו; לא על ביאה ריקנית של עתה [בתקופה שהטורקים שלטו בארץ]”.

כך הפסוק תולה מלכות שמים בביעור עובדי ע”ז מארצנו: ”ה’ מלך עולם ועד, אבדו גוים מארצו”⁴⁴. על הפסוק ”וזכרתי את בריתי יעקוב... והארץ אזכור”⁴⁵ ציינו חז”ל: ”גפן ממצרים תסיע תגרש גוים ותטעיה”⁴⁶ – מה הגפן הזו [שהוא משל לישראל] אין נוטעין אותה במקום טרשים גדולים, אלא בולשין אותם מתחתיה ואח”כ נוטעין אותה, כך תגרש גוים ותטעיה”⁴⁷. מפרש מהרז”ו: ”וכל מה שנעקרו הכנענים יותר מתוכה, הצליחו ישראל יותר. ואשר הותירו מהם נעשו לישראל לקוצים מכאיבים”.

פרק ח - דעת מרן הראי”ה

נשאלה שאלה: מפני מה אין אנו נוהגים לברך ברכת המצוות (”אשר קדשנו במצוותיו וצונו”) על העלייה לארץ ישראל? רי”ל מיימון (שר הדתות הראשון למדינת ישראל) חקר בשאלה זו, ומאמרו הודפס ע”י מוסד הרב קוק בסוף מהדורתם של ”קיצור שולחן ערוך” לר”ש גנצפריד. שם בסוף המאמר⁴⁸ הוא מספר ששאל שאלה זו את הגאון הגדול מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק, וענה מרן: ”מצות הישיבה בארץ ישראל היא רק התחלה למצוה. אבל המשך המצוה ותכליתה היא כמו שכתב רמב”ן: ’שנצטוינו לרשת הארץ אשר נתן ה’ ית’ לאבותינו ולא נעזבנה ביד זולתנו מן האומות או לשממה’. וזו היא תכלית היסודית של מצות ישוב ארץ ישראל, לגאול את אדמתה מידי זרים ונכרים ולכבוש אותה; וגם להחיותה ולהפרותה ולהושיב את נשמותיה ולבנות חורבותיה. וכיון שזה תלוי גם בגורמים חיצוניים,

42. סוף פרשת עקב, ד”ה כל מקום אשר תדרוך.

43. ישועות מלכו, יו”ד, ס” טו.

44. תהלים י, טז.

45. ויקרא כו, מב.

46. תהלים פ, ט.

47. ויק”ר לו, ב.

48. עמ’ תכו.

הרי זה כמו שכתב הרשב"א⁴⁹ שאין מברכין על מצוה שאינה תלויה כולה ביד העושה. ומשום זה לא תקנו ברכה על מצות יישוב ארץ ישראל". הרי מפורש בדבריו שהעיקר הוא הכיבוש.

פעמים רבות כתב הרב כרוזים ואגרות כדי לחזק את ידי "הקרן הקיימת לישראל" לגאול את קרקעותינו מידי הנכרים. וכך כתב בשנת תרצ"ד: "וחז"ל עשו כמה תקנות שעל ידם תשוב הקרקע לידי ישראל... על כן כאשר 'הקרן הקיימת לישראל' כל עיקר העסק שלה היא לקנות חבלי אדמה בארץ ישראל, להוציא אותם מידי הגויים ולהכניסם לידי ישראל, הרי זו בכלל מצוות כיבוש ארץ ישראל השקולה ככל המצוות שבתורה. והראיה [לכך] שהרי מעיקר הדין חייבה אותנו התורה לעסוק בזה אפילו ע"י מלחמה. ובדרך הטבע במלחמה יש תמיד סכנת נפשות. וכל המצוות שבתורה כתב בהן 'וחי בהם', מה שאין כן בכיבוש הארץ. ואם שאין לנו כעת עסק בכיבוש מלחמה, אבל כיבוש ע"י קנין שיש בידינו לעשות, הרינו מחוייבים להתאמץ בכל עוז לעסוק בזה בכל שלהבת הקדושה של עבודת השי"ת שבלב כל שלומי אמונה ישראל"⁵⁰.

ושוב הכריז: "אמת הדבר שכל מה שנעשה עד כה, כטיפה מן הים הוא נחשב לגבי שטחי ארץ רחבים, שהננו חייבים להתאמץ בכל עת לגאול אותם ולהכניסם לקדושת ישראל"⁵¹.

פרק ט - "המתנחלים" בזמננו

כאשר אנו מתבוננים בכל הדברים האמיתיים הנ"ל, שמא יש מקום לתלות את צרת ההתנתקות (והאיום החדש של "ההתכנסות") בחטאנו, שלא די שלא קיימנו כראוי את מצוות הכיבוש, אלא אף חדלנו מלדרוש אותה או להבין בעניינה.

ודווקא גיבורי כח עושי דברו, אותם אמיצי לב הנקראים "מתנחלים", אשר חיו שנים רבות תחת צל איומי הטרור הנפשע, הם הם הגואלים את כבוד האומה. ולעומת אותם הטועים ומקשים: "הרי יכלו לקיים את מצוות יישוב ארץ ישראל בהיותם דרים בשאר חלקי ארץ ישראל? מפני מה עליהם להסתכן לחיות ליד הגבול, במקום כה קרוב לאוכלוסיות הערביות?" – נענה בדברי הגאון האדיר ר' אשתורי הפרחי (נפטר בערך בשנת 1355, תלמיד

49. שו"ת, ח"א, סי' יח.

50. אוצרות הראי"ה, מהד' תשס"ב, ח"א, עמ' 519; הועתק מתוך חזון הגאולה, עמ' רכב.

51. אוצרות הראי"ה, ח"ב, עמ' 457; מתוך חזון הגאולה, עמ' רכ.

הרא"ש). על מאמר חז"ל במכילתא⁵²: "אמר שם ר' נתן, אלו שהם יושבים בארץ ישראל ונותנים נפשם על המצוות". זו לשונו של ר"א הפרחי בספרו "כפתור ופרח"⁵³: "האהבה היא מסירת נפש על המצוות או על ישיבת ארץ ישראל". והדברים צריכים פירוש.

ב"ה מצאנו הפירוש בדברי מחבר ה"מגן אברהם" (על השו"ע) בספרו "זית רענן", שהוא פירוש על "ילקוט שמעוני". וזו לשונו: "אלו שהם יושבים בארץ ישראל – שבארץ ישראל היו גזירות קשות והיו יכולים לברוח לחו"ל, ואפילו הכי מסרו עצמם על ישיבת ארץ ישראל. מה שאין כן היושב בחו"ל במקום גזירות קשות, מתחייב בנפשו דלא (אזיל) [הולך] למדינה אחרת" עכ"ל. זאת אומרת, הצדיקים ההם יכלו להימלט מהגזירות, אילו נדדו למדינה אחרת. אבל מסרו נפשם על עצם ישיבת ארץ ישראל ולא נטשוה.

ואין מקום להציע "ידורו המתנחלים במקום אחר בארץ ישראל, כמו בתל אביב וכיו"ב". כי הרי הקדמנו דברי רמב"ן שהמצוה היא "כיבוש", לא להשאיר את ארץ ישראל בידי זרים ולא שממה. כלומר זה לא רק דין על ה"גברא" אלא גם ב"חפצא": אין להשאיר שום מקום בארץ ישראל שלא בשליטתנו. הצדיקים שעליהם דיבר ר' נתן הם המתנחלים שמוסרים נפשם על מצוה יקרה זו.

עתה נשאלת שאלה קשה: מדוע דווקא הם אלו שסבלו את צרת הגירוש, ולא אחרים שהזניחו מצוה זו? כבר ענו על כך קדמונינו. הרמח"ל⁵⁴ מציע, כי לפעמים צדיק סובל כדי להציל את שאר בני עמו. עוד יש להתבונן שהרי ארץ ישראל נקנית בייסורין⁵⁵. ע"י צרות הללו ארץ ישראל נקנית לנו. כן ביאר "קול התור"⁵⁶. עוד יש לקחת בחשבון שיש ייסורין שהם ניסיונות לאדם, אם ימשיך בדרכו שבירר לו ע"פ עקרונות התורה. אלו נקראים "ייסורין של אהבה". ולמען האמת, זו היא השאלה העתיקה של "צדיק ורע לו", בה התקשה אפילו משה רבינו. מכל מקום, למרות הייסורין – אין לפקפק בצדקת דרכם.

52. פרשת יתרו, לאוהבי ולשומרי מצוותי.

53. פרק י, עמ' 36. ובמהד' המכון ללימודי מצוות הארץ, תשס"ד א' עמ' רמד.

54. דרך ה', ח"ב, פ"ג, סע' ח.

55. ברכות ה ע"א.

56. פ"א. ז' דרכי האתחלתא למעשה.

סיכום

הגאון רי"מ חרל"פ לימד⁵⁷ כי כל שאלה מעשית או מחשבתית, אפשר למצוא את פתרונה בדברי חז"ל. בס"ד ביארנו כאן שהמושג "כיבוש ארץ ישראל" איננו גנאי (כמו שסוברים הבורים) אלא הוא שבח גדול, והוא עצם המצוה. אמנם אין לנו כעת שלטון תורני, ולכן אין בידינו לקיים מצוה זו כפשוטה. אבל מה שכבר הגיע לידינו ע"י נצחוננו במלחמת ששת הימים, ודאי שאין לנו רשות לבטל את אחיזתנו בו. על כל רב ותלמיד חכם בישראל לפרסם, לחנך ולהשפיע למען נדע כולנו מה היא דרישת התורה. אם המושג יהיה ברור יותר בעינינו, יש תקווה שנוכל גם להשפיע על אחינו הטועים. "לא עליך המלאכה לגמור, ואי אתה בן חורין להתבטל הימנה"⁵⁸.

57. בהקדמתו ל"בית זבול", ח"א.

58. אבות. פ"ב.